

ЕМПІРИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ АСЕРТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА ЇХ ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В АВТОРСЬКОМУ ОПИТУВАЛЬНИКУ

Ольга Петриченко¹

¹ Аспірантка кафедри психології, Український державний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3591-0448>

UDC: 159.922.8

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено інтеграції результатів комплексного емпіричного дослідження у цілісну емпірично обгрунтовану модель структури асертивного потенціалу особистості юнацького віку та розробленню на її основі авторського опитувальника асертивного потенціалу (ОАП) для осіб юнацького віку. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю з'ясування психологічних чинників, які визначають можливості реалізації асертивності, або, навпаки, перешкоджають її прояву, а також недостатньою розробленістю відповідного психодіагностичного інструментарію. Теоретичними засадами дослідження визначено теоретичну модель асертивного потенціалу особистості студентської молоді. Загальну вибірку дослідження склали 334 респонденти від 17 до 23 років. Методологічну основу дослідження становили положення системного та структурно-функціонального підходів, відповідно до яких асертивний потенціал розглядається як системне динамічне інтегративне утворення особистості, що має складну багатокомпонентну структуру та визначається сукупністю взаємопов'язаних психологічних чинників. Розроблення авторського опитувальника ґрунтується на положеннях психометричного підходу та принципах операціоналізації емпіричної моделі асертивного потенціалу. Методологічним інструментарієм дослідження визначено факторний аналіз, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, кластерний та дисперсійний аналіз (ANOVA), а також 11 стандартизованих психодіагностичних методик, за результатами яких встановлено семикомпонентну структуру асертивного потенціалу особистості юнацького віку, що складається з трьох провідних компонентів, двох структурно-значущих компонентів та двох допоміжних. На основі результатів експлікації шляхом визначення операціональних індикаторів, здійснено операціоналізацію емпірично обгрунтованої моделі асертивного потенціалу, на основі яких сформовано твердження авторського опитувальника. Розроблений опитувальник потребує подальшої психометричної перевірки та валідації.

Ключові слова: асертивність, асертивна поведінка, асертивний потенціал, психодіагностичний інструментарій, опитувальник, юнацький вік.

Постановка проблеми. Асертивність є важливою психологічною характеристикою особистості, яка забезпечує процес самоактуалізації особистості та виражається у здатності до самоствердження відповідно до соціальних ролей та статусів, виключаючи у міжособистісній взаємодії пасивні або агресивні стратегії поведінки (Петриченко & Федоренко, 2025). У сучасних психологічних дослідженнях актуа-

льною постає проблема виявлення психологічних чинників, які зумовлюють прояв та реалізацію асертивності особистості або, навпаки, пояснюють її відсутність. Це зумовлює необхідність дослідження асертивності не лише як окремої поведінкової навички чи інтегративного особистісного утворення, що охоплює емоційні, когнітивні й поведінкові компоненти, а й детермінує вивчення латентних психо-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Olha Petrychenko

This is an Open Access journal. This work is licensed under a **Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)**.
Link: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

логічних чинників, які визначають здатність особистості діяти асертивно.

Незважаючи на визначення структурно-компонентного складу асертивного потенціалу, екстраполяція його моделі в емпіричну площину залишається фрагментарною. У зв'язку з цим виникає потреба в узагальненні та систематизації результатів емпіричних досліджень, визначенні компонентів емпірично верифікованої моделі асертивного потенціалу та встановленні характеру їх взаємозв'язків.

Окрім цього, попри наявність психодіагностичних методик, спрямованих на оцінювання асертивності, недостатньо розробленим залишається комплексний психодіагностичний інструментарій для оцінювання психологічних характеристик особистості, що зумовлюють або гальмують прояв потенціальної можливості реалізації асертивності.

Таким чином, наукова проблема полягає у необхідності інтеграції результатів емпіричного дослідження у цілісну емпірично обґрунтовану модель асертивного потенціалу, здійснення її операціоналізації та створення валідного психодіагностичного інструментарію його комплексного оцінювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на тенденцію останнього десятиліття до зниження інтересу до досліджень асертивності (зокрема, використання тренінгу асертивності як інтервенційного інструменту), питання її клінічного впровадження та вивчення психологічних чинників, що пояснюють її відсутність, залишаються у фокусі активних наукових дискусій.

Паралельно з цим проблематика асертивності активно розробляється в контексті

вивчення міжособистісної конфліктної взаємодії, де досліджуються предиктори індивідуального рівня асертивної в поведінки особистості та чинники, що зумовлюють її диференціацію.

Сучасні дослідження демонструють тенденцію до розширення традиційного трактування асертивності як винятково поведінкової або комунікативної характеристики. Зокрема, в контексті новітніх теоретичних підходів розуміння феномену асертивності, особливий інтерес становить модель Yoshinaga та Cooper (2025), у якій асертивність розглядається як багатовимірний конструкт, що охоплює соціальні, поведінкові, емоційні та ментальні аспекти функціонування особистості. Водночас запропонована модель має переважно теоретико-концептуальний характер і потребує подальшого емпіричного обґрунтування.

Проблема виявлення та систематизації психологічних чинників, що зумовлюють формування, прояв або, навпаки, обмеження асертивності особистості вивчається і сучасними вітчизняними дослідниками. Так, Мойсеєнко (2020) та Медведєва (2011) вбачають психологічними чинниками асертивності молоді статусність, домінування, автономність, соціальну позицію та рефлексію. Подоляк (2014) визначає психологічними чинниками асертивності впевненість в собі, домінантність, автономність, незалежність, невизнання авторитетів. Ніколаєв та ін. (2023) розкривають проблематику переважно через поведінкомотиваційний вимір і залежність асертивності від умов соціалізації. На відміну від попередників, Лучків (2017) конструктивною поведінковою стратегією вважає співпрацю, та відносить до

психологічних чинників товариськість, інтелект, гнучкість поведінки та сміливість.

Теоретична модель асертивного потенціалу студентської молоді авторів Петриченко та Федоренко (2025) інтегрує різні наукові підходи та результати попередніх досліджень, виокремлюючи сукупність психологічних характеристик, потенційно пов'язаних з реалізацією асертивності особистості. Згідно з структурно-функціональною моделлю дослідниць, асертивний потенціал вміщує три блоки: мотиваційний, як такий, що визначає та спрямовує актуалізацію асертивного потенціалу; саморегуляційний, що забезпечує регуляцію зусиль і поведінки в процесі актуалізації асертивного потенціалу; та інтегративний, що визначає здатність сприймати психологічний вплив, забезпечуючи актуалізацію асертивного потенціалу. Окремо необхідно зазначити, що серед соціально-психологічних чинників асертивності, вони виокремлюють фізіологічні змінні, генотипічні програми, а також позасуб'єктні, зовнішні умови розвитку, зокрема соціально-історичний контекст становлення прав і свобод особистості (Петриченко & Федоренко, 2025). Близький за змістом підхід розглядає Богдан (2023), яка вивчає асертивність через два виміри асертивності: імпліцитний (внутрішні переконання та впевненість в собі) та експліцитний (поведінкові прояви, спрямованих на захист власних прав та інтересів). Зазначена позиція щодо внутрішніх та зовнішніх умов розвитку асертивності узгоджується із структурою соціально-психологічних чинників асертивності Петриченко та Федоренко (2025).

Запропонована авторами концепція є

концептуальною основою даного дослідження, наукова новизна якого полягає у розробленні та операціоналізації емпірично обґрунтованої моделі асертивного потенціалу особистості юнацького віку. На відміну від теоретично запропонованих багатовимірних моделей асертивності, представлена структура ґрунтується на емпірично верифікованій системі взаємозв'язків між психологічними властивостями асертивності; її подальшу операціоналізацію втілено у формі авторського опитувальника асертивного потенціалу (ОАП) як психодіагностичного інструментарію для виявлення рівня сформованості психологічних передумов реалізації асертивності.

Мета дослідження: інтегрувати результати емпіричного дослідження у цілісну емпірично обґрунтовану модель асертивного потенціалу та розробити авторський опитувальник асертивного потенціалу (ОАП) для осіб юнацького віку.

Завдання дослідження. 1) узагальнити результати емпіричного дослідження психологічних чинників асертивного потенціалу особистості юнацького віку та визначити його компонентну структуру; 2) на основі інтеграції результатів, застосованих методів статистичного аналізу, побудувати цілісну емпірично обґрунтовану модель структури асертивного потенціалу особистості юнацького віку; 3) здійснити операціоналізацію виокремлених компонентів шляхом визначення їх психологічних характеристик та відповідних емпіричних індикаторів; 4) на основі емпірично обґрунтованої моделі та операціоналізації її структурних компонентів, розробити авторський опитувальник асертивного потенціалу (ОАП)

для осіб юнацького віку.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження було обрано системний та структурно-функціональний підходи, відповідно до яких асертивний потенціал розглядається як системне динамічне інтегративне утворення особистості, що має складну багатокомпонентну структуру та визначається сукупністю взаємопов'язаних психологічних чинників. Теоретичними засадами дослідження визначено теоретичну модель асертивного потенціалу особистості студентської молоді. У дослідженні застосовано комплекс теоретичних методів, що забезпечив перехід від первинної концептуальної моделі до побудови емпірично обґрунтованої моделі асертивного потенціалу особистості юнацького віку.

З метою емпіричного обґрунтування моделі асертивного потенціалу було сформовано комплекс стандартизованих методик, що включив 11 опитувальників: Торонтська шкала алексетимії/Toronto Alexithymia Scale, TAS-20 (адаптація Василець та ін.); Шкала самооцінки Розенберга/Rosenbers's Self-Esteem Scale (адаптація Вельдбрехт та ін.); методика «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптований варіант методики Г. Айзенка Карамушка та ін.); Шкала когерентності Аарона Антоновського/ The Sense of Coherence Scale, SOC-29 (адаптація Хомуленко та Гресь); Опитувальник «Я і світ»; Опитувальник «Шкала локусу рольового конфлікту П.П.Горностай»; Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера і М. Єрусалема/General Self-Efficacy Scale. GSE, Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (адаптація Галецької); Тест на визначення суб'єктивного

контролю (РСК) Д.Роттера/Rotter's Internal-External Locus of Control Scale; методика діагностики стратегії поведінки у конфлікті К. Томаса/The Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument, ТКІ (адаптація Кілманна); «Тест-опитувальник компонентів асертивності (ТОКАС)»; «Тест-опитувальник компонентів асертивності (ТОКАС)» (Саннікова, Санніков & Подоляк, 2013); методика Rathus Assertiveness scale-30/Rathus Assertiveness Schedule, RAS-30 (адаптована В.С.Василевський, А.Б.Десятник та ін.) (Василевський та ін., 2025).

Для статистичної обробки та інтерпретації отриманих даних було застосовано методи описової статистики, факторний аналіз методом головних компонент з факторним обертанням Varimax, кореляційний аналіз за коефіцієнтами Спирмана та Пірсена, регресійний аналіз, кластерний та однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA). Додатково використано Welch-корекція, непараметрична перевірка групових відмінностей критерієм Краскела–Волліса та перевірка однорідності дисперсії критерієм Левена.

В основу розроблення авторського опитувальника покладено положення психометричного підходу та принципи операціоналізації емпіричної моделі асертивного потенціалу.

Статистичну обробку даних було здійснено шляхом використання програмного забезпечення IBM SPSS Statistics версії 26.0.

Емпіричну базу дослідження становило 334 респонденти віком від 17 до 23 років. До вибірки увійшли 63% юначок та 37% юнаків. Добір респондентів було здійснено за принци-

пом конвенієнтного відбору. Критеріями включення були: відповідність віковому діапазону дослідження, статус здобувала вищої освіти, а також повне заповнення дослідницького інструментарію. Критеріями виключення були: невідповідність визначеним критеріям включення або відкликання згоди на будь-якому етапі дослідження. Перед початком дослідження учасників було проінформовано про мету, процедуру та конфіденційність дослідження, інформовану згоду було надано в електронній формі перед початком заповнення анкети (Google Forms). Дослідження було проведено на базі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича протягом 2024-2025 навчального року. Гендерний склад респондентів не розглядався як змінна, що впливає на результат.

Обмеження дослідження. Проведене дослідження має низку обмежень, які бажано враховувати під час інтерпретації результатів. По-перше, характеристики вибірки, що включають лише осіб юнацького віку віком від 17 до 23 років, обмежують можливість екстраполяції отриманих результатів на представників інших вікових та соціально-демографічних груп. По-друге, самостійне використання психодіагностичного інструментарію може супроводжуватися впливом соціально бажаних відповідей. Окремо, важливим обмеженням є те, що розроблений опитувальник не позиціонується як стандартизована психодіагностична методика, а потребує подальшого психометричного вдосконалення та валідації.

Результати дослідження. Для побудови емпірично обгрунтованої моделі асертивного потенціалу було використано комплекс статистичних методів, зокрема: факторний аналіз методом головних компонент з факторним обертанням Varimax, кореляційний аналіз за коефіцієнтами Спирмана та Пірсена, регресійний аналіз, кластерний та однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA).

Статистична перевірка моделі здійснювалася за принципом послідовного отримання емпіричних доказів. Спочатку було отримано результати описових характеристик вибірки та вихідних показників інтегрування, потім проведено факторний аналіз шкал, що входять до теоретичної моделі асертивного потенціалу, без включення прямих методик асертивності ТОКАС і RAS, що дозволило виділити емпіричні компоненти моделі. Після цього було перевірено, чи пов'язані ці компоненти з критеріальними показниками асертивності, чи здатні вони прогнозувати рівень асертивності, а також чи дозволяють виділити різні психологічні профілі респондентів.

У межах цієї логіки ТОКАС і RAS розглядалися не як частина факторної моделі, а як зовнішні критеріальні показники асертивності. Такий підхід дав змогу уникнути замкнутого доведення, коли асертивність одночасно використовується і для побудови моделі, і для її підтвердження. Натомість модель спочатку формувалася за психологічними чинниками, а потім перевірялася через її зв'язок із незалежними показниками асертивності (Таблиця 1).

Так, за результатами факторного аналізу (придатність даних для факторизації підт-

Таблиця 1

Методи емпіричного дослідження та їх внесок у побудову моделі асертивного потенціалу особистості юнацького віку

№	Метод	Мета застосування	Основний результат
1	Факторний аналіз	Перевірка загальної моделі та репрезентація компонентів асертивного потенціалу.	Виокремлено 7 компонентів. Семикомпонентна модель пояснила 69.0% сумарної дисперсії.
2	Кореляційний аналіз	Перевірка валідності емпіричної моделі.	Визначено характер та сила взаємозв'язків між психологічними характеристиками та показниками асертивності
3	Регресійний аналіз	Оцінка прогностичної здатності моделі.	Визначено компоненти моделі, що самостійно прогнозують рівень асертивності. Підтверджено високу прогностичну здатність моделі.
4	Кластерний аналіз	Перевірка того, чи профілі, сформовані на основі компонентів моделі, відрізняються за зовнішніми критеріями асертивності.	Виділено 4 емпіричні профілі (кластери) асертивного потенціалу ($R^2 = 0,401$, Silhouette = 0,150)
5	Дисперсійний аналіз (ANOVA)	Перевірка того, чи відрізняються профілі за критеріальними показниками асертивності ТОКАС і RAS	Підтверджено критеріальну валідність моделі.

Умовні позначення: ТОКАС - загальний показник асертивності (Тест-опитувальник компонентів асертивності (ТОКАС)); RAS - показник асертивності за методикою Rathus Assertiveness scale-30; R^2 — коефіцієнт детермінації, що характеризує частку поясненої варіативності; Silhouette — коефіцієнт силуету, що характеризує якість та відокремленість кластерного розподілу.

верджено показником КМО = 0,778 та значущим тестом Бартлетта, $p < 0,001$), було сформовано семикомпонентну факторну модель, що пояснила 69.0% сумарної дисперсії. Такий рівень поясненої дисперсії можна вважати достатнім для психологічного дослідження, оскільки модель охоплює більшість варіативності досліджуваного простору показників.

Далі, за допомогою кореляційного аналізу, було здійснено перевірку валідності емпіричної моделі, та визначено силу взаємозв'язків між психологічними характеристиками та показниками асертивності. Найбільш послідовно з показниками асертивності пов'язані перший, другий та третій компоненти емпіричної моделі. Перший компонент має стійкі негативні зв'язки з усіма показниками ТОКАС і RAS, тоді як другий і третій демонструють стійкі позитивні зв'язки. Це дало змогу визначити, які з виокремлених компонент виконують ресурсну, а які обмежувальну функцію, а також уточнити їх змістовну інтерпретацію та скорегувати відповідні назви: «Зовнішньо-нормативна орієнтація», «Емоційна експерієн-

тність», «Суб'єктивація», «Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії», «Суб'єктивна міжособистісна небезпека», «Інтегральна ресурсна неспроможність» та «Екзистенційна неусвідомленість».

Наступним кроком була оцінка прогностичної здатності моделі. Для регресійного аналізу було побудовано окремі моделі для загального показника ТОКАС і для RAS, що дало змогу визначити компоненти моделі, що самостійно прогнозують рівень асертивності, та констатувати високу прогностичну здатність моделі.

Далі, за допомогою кластерного аналізу було проведено перевірку того, як профілі, сформовані на основі компонентів моделі, відрізняються за зовнішніми критеріями асертивності. За результатами кластерного аналізу, до якого не включалися ТОКАС і RAS, було виокремлено 4 емпіричні профілі (кластери) асертивного потенціалу ($R^2 = 0,401$, Silhouette = 0,150). Подальший дисперсійний аналіз (ANOVA) підтвердив критеріальну валідність моделі: профілі, побудовані на основі компо-

ментів асертивного потенціалу, справді відрізняються за рівнем асертивності.

Останнім етапом узагальнення результатів емпіричного дослідження стало уточнення типологічної належності окремих компонентів асертивного потенціалу. З огляду на те, що в теоретичних положеннях асертивність передбачає відмову від пасивних та агресивних стратегій поведінки, тип компонента «Суб'єктно-об'єктної орієнтації у взаємодії» було уточнено та визначено не як ресурсний, а

як обмежувальний чинник асертивного потенціалу. Така концептуальна корекція є принципово важливою для подальшої побудови корекційно-розвивальної програми. Вона дає змогу диференціювати психологічні чинники на такі, що підтримують асертивність і передбачають інтеграцію в програму розвитку, і ті, що перешкоджають реалізації асертивності та потребують цілеспрямованого корекційного впливу (Таблиця 2).

За результатами проведеного узагаль-

Таблиця 2

Узагальнення результатів емпіричного дослідження психологічних чинників асертивного потенціалу особистості юнацького віку

№	Компонент емпіричної моделі	Психологічні характеристики, що входять до компонента	Підстава включення до моделі	Тип компонента	Роль у складі моделі
1	Зовнішньо-нормативна орієнтація	Тривожність Ригідність Агресивність Фрустрація Труднощі з ідентифікацією почуттів Труднощі з описом почуттів Зрозумілість	1. Виражене факторне навантаження (15,6% сумарної дисперсії) 2. Стійкі негативні зв'язки з усіма показниками асертивності (ТОКАС $\rho = -0,615$, $p < 0,001$; RAS $\rho = -0,442$, $p < 0,001$) 3. Негативний предиктор асертивності (ТОКАС $\beta = -0,280$, $p < 0,001$)	Обмежувальний	Центральне ядро моделі асертивного потенціалу
2	Емоційна експертизність	Позитивна життєва позиція Психологічна межа «Я» Самодетермінація та життєстійкість Внутрішній локус ролівого конфлікту Самооцінка Труднощі з ідентифікацією почуттів Труднощі з описом почуттів Зовнішньо орієнтоване мислення	1. Виражене факторне навантаження (15,1% сумарної дисперсії) 2. Стійкі позитивні зв'язки з усіма показниками асертивності (ТОКАС $\rho = 0,714$, $p < 0,001$; RAS $\rho = 0,588$, $p < 0,001$) 3. Позитивний предиктор асертивності (ТОКАС $\beta = 0,446$, $p < 0,001$; RAS $\beta = 0,274$, $p = 0,011$)	Ресурсний	Центральне ядро моделі асертивного потенціалу
3	Суб'єктивізація	Позитивна життєва позиція Самооцінка Осмісленість Керованість Самоефективність Фрустрація	1. Виражене факторне навантаження (12,9% сумарної дисперсії) 2. Стійкі позитивні зв'язки з усіма показниками асертивності (ТОКАС $\rho = 0,653$, $p < 0,001$; RAS $\rho = 0,578$, $p < 0,001$) 3. Позитивний предиктор асертивності (RAS $\beta = 0,299$, $p = 0,007$)	Ресурсний	Центральне ядро моделі асертивного потенціалу
4	Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії	Внутрішній локус ролівого конфлікту Зовнішньо орієнтоване мислення Суперництво Співробітництво	1. Факторне навантаження (7,2% сумарної дисперсії) 2. Слабші, але частково значущі позитивні зв'язки з показниками асертивності (AcE ТОКАС $\rho = 0,235$, $p = 0,014$; RAS $\rho = 0,290$, $p = 0,002$) 3. Слабкий позитивний предиктор асертивності (RAS $\beta = 0,195$, $p = 0,022$)	Ресурсний ®Обмежувальний	Поведінковий модифікатор асертивного потенціалу. Відображає агресивну, конкурентно-спрямовану форму самоствердження. Виступає чинником середньої значущості
5	Суб'єктивна міжособистісна небезпека	Компроміс Суперництво	1. Факторне навантаження (6,9% сумарної дисперсії) 2. Негативні, але статистично не значущі зв'язки з асертивністю	Обмежувальний	Має значення для опису варіативності кластерних профілів, виконує допоміжну або контекстуальну роль
6	Інтегральна ресурсна неспроможність	Уникання Суперництво	1. Факторне навантаження (6,1% сумарної дисперсії) 2. Слабкий негативний зв'язок із показником асертивності RAS, $\rho = -0,215$, $p = 0,026$ 3. Слабкий негативний предиктор асертивності (RAS $\beta = -0,187$, $p = 0,039$)	Обмежувальний	Поведінковий модифікатор асертивного потенціалу. Відображає некооперативний стиль взаємодії. Виступає чинником середньої значущості
7	Екзистенційна неусвідомленість	Екзистенціальний погляд на життя	1. Факторне навантаження (5,2% сумарної дисперсії) 2. Негативні, але статистично не значущі зв'язки з асертивністю	Обмежувальний	Має значення для опису варіативності кластерних профілів, виконує допоміжну або контекстуальну роль

Умовні позначення: ТОКАС - загальний показник асертивності (Тест-опитувальник компонентів асертивності (ТОКАС)); RAS - показник асертивності за методикою Rathus Assertiveness scale-30; Spearman ρ — коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; Pearson r — коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона; p — рівень статистичної значущості; β — стандартизований коефіцієнт регресії; p — рівень статистичної значущості коефіцієнта регресії.

нення результатів емпіричного дослідження було побудовано семикомпоненту модель психологічних чинників асертивного потенціалу особистості юнацького віку, що поєднуються, що складається з трьох провідних психологічних чинників: «Зовнішньо-нормативна орієнтація», «Емоційна експерієнтність» та «Суб'єктивація», двох структурно-значущих психологічних чинників: «Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії» та «Інтегральна ресурсна неспроможність», та двох допоміжних: «Суб'єктивна міжособистісна небезпека» та «Екзистенційна неусвідомленість» (Малюнок 1).

Для подальшої операціоналізації емпірично обґрунтованої моделі асертивного потенціалу особистості юнацького віку для кожного виокремленого компонента було визначено сукупність операціональних індикаторів, які конкретизують його зміст через систему психологічних проявів, доступних для емпіричного вимірювання (Таблиця 3).

На основі визначених операціональних індикаторів було сформульовано первинний банк тверджень авторського опитувальника асертивного потенціалу особистості (ОАП) для осіб юнацького віку, три з яких наведено

нижче як приклади їх операціоналізації. Розроблення тверджень здійснювалося за принципом відповідності кожного пункту конкретному операціональному індикатору емпіричної моделі. Кожне твердження спрямоване на відображення певної психологічної характеристики, включеної до відповідного компонента моделі та забезпечення подальшої емпіричної оцінки.

Так, для компонента «Зовнішньо-нормативна орієнтація» було визначено такі операціональні індикатори: конвенційна орієнтація, страх осуду, залежність від зовнішніх оцінок, екстернальність. Відповідно до цих індикаторів було сформульовано прямі та зворотні твердження: «Мені легко прийняти рішення не порадившись з кимось іншим», «Я стримую свої дії, коли не розумію яку реакцію вони викликають з боку інших людей», та «Я відчуваю напруження, коли близькі люди мною не задоволені».

Для компонента «Емоційна експерієнтність» операціональними індикаторами визначено орієнтація на внутрішні потреби, відсутність звинувачень або відчуття провини. Відповідно, сформульовано прямі та зворотні твердження: «Під час спілкування я ніколи не

Малюнок 1

Емпірично обґрунтована модель асертивного потенціалу особистості юнацького віку

Таблиця 3

Операціоналізація емпірично обґрунтованої моделі асертивного потенціалу особистості юнацького віку

№	Компонент/ чинник емпіричної моделі	Роль	Основні психологічні характеристики	Операціональні індикатори	Прогнозована кількість тверджень
1	Зовнішньо-нормативна орієнтація	Обмежувальний	Соціальна ізоляція, відчуження, несамостійність у прийнятті рішень	Конвенційна орієнтація, страх осуду, залежність від зовнішніх оцінок, екстернальність	5
2	Емоційна експерієнтність	Ресурсний	Усвідомлення власних почуттів, потреб та бажань	Орієнтація на внутрішні потреби, відсутність звинувачень або відчуття провини	5
3	Суб'єктивація	Ресурсний	Генералізована задоволеність потреб	Стійкість до критики, толерантність до фрустрації, особистісна автономія	5
4	Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії	Обмежувальний	Потреба у владі, психологічна інструменталізація	Орієнтація на міжособистісний контроль, домінування та статус	5
5	Суб'єктивна міжособистісна небезпека	Обмежувальний	Збільшення мотивації до домінування, потреби контролю та мотивації до влади	Міжособистісна дистанція, відсутність залученості у взаємодію	5
6	Інтегральна ресурсна неспроможність	Обмежувальний	Генералізований дефіцит ресурсів	Переважаючий негативного особистісного життєвого досвіду	5
7	Екзистенційна неусвідомленість	Обмежувальний	Зовнішня мотивація до досягнень, інтроектована регуляція	Орієнтація на досягнення визнання, соціального статусу, матеріально-орієнтовані цінності життя, відсутність власного шляху	5
Разом					35

відчуваю звинувачення на свою адресу», «Коли на мене ображаються, я часто не розумію, що роблю не так» та «Я часто відчуваю напруження коли помиляюся або забуваю щось сказати».

Для компонента «Суб'єктивація» у ролі операціональних індикаторів виокремлено стійкість до критики, толерантність до фрустрації, особистісна автономія. Зважаючи на ці індикатори сформульовано прямі та зворотні твердження: «Коли потрібно розібратися в складній ситуації, я відаю перевагу не уникнути розмови», «Краще близьким людям нічого не розповідати, бо знову прийдеся слухати критику» та «Під час спілкування я часто відчуваю звинувачення на свою адресу».

Компонент «Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії» операціоналізовано через

такі індикатори, як орієнтація на міжособистісний контроль, домінування та статус.

З огляду на ці індикатори сформульовано прямі та зворотні твердження: «Я не відчуваю потребу контролювати перебіг спільної роботи», «Коли я бачу, що людина потребує допомоги, я завжди долучаюся до ситуації» та «Мені важко спостерігати, як інші роблять «неправильно».

Компонент «Суб'єктивна міжособистісна небезпека» представлено такими індикаторами: міжособистісна дистанція, відсутність залученості у взаємодію. Відповідно до цих індикаторів було сформульовано прямі та зворотні твердження: «Світ здається мені безпечним місцем», «У взаємодії з людьми я намагаюся зберігати емоційну дистанцію» та «Я вважаю, що більшість людей здатні використати

чужу вразливість».

Для компонента «Інтегральна ресурсна неспроможність» операціональними індикаторами визначено переважання негативного особистісного життєвого досвіду. Зважаючи на ці індикатори сформульовано прямі та зворотні твердження: «Із складних ситуацій я завжди виходжу «сухим із води»», «Мої дії часто ускладнюють моє життя» та «У моєму житті було чимало ситуації, після яких мені складно довіряти людям».

Компонент «Екзистенційна неусвідомленість» операціоналізовано через такі індикатори, як рієнтація на досягнення визнання, соціального статусу, матеріально-орієнтовані цінності життя, відсутність власного шляху. Відповідно, сформульовано сформульовано прямі та зворотні твердження: «Для мене не важливо, як мене оцінюють інші з точки зору статусу та досягнень», «Відчуття стабільності в житті напряду пов'язане з матеріальним забезпеченням» та «Я вважаю, що кожна людина сама визначає сенс свого життя, але в реальності часто доводиться орієнтуватися на обставини».

Для забезпечення можливості оцінювання ступеня вираженості кожного психологічного чинника передбачено шкалу відповідей типу Лайкерта.

Обговорення. Метою дослідження було інтегрувати результати емпіричного дослідження у цілісну емпірично обґрунтовану модель асертивного потенціалу та розробити авторський опитувальник асертивного потенціалу (ОАП) для осіб юнацького віку. Сукупність отриманих результатів даних підтверджує доказовість моделі асертивного потенціалу на

кількох рівнях. Факторний аналіз виявив латентну семикомпонентну структуру психологічних чинників асертивного потенціалу. Кореляційний аналіз перевіряв валідність емпіричної моделі та визначив силу взаємозв'язків між психологічними характеристиками та показниками асертивності, що дало змогу визначити, які з виокремлених компонент виконують ресурсну, а які обмежувальну функцію, а також уточнити їх змістовну інтерпретацію та скорегувати відповідні назви. Регресійний аналіз підтвердив прогностичну здатність моделі щодо ТОКАС і RAS. Кластерний аналіз за восьми семи компонентами виявив чотири емпіричні профілі асертивного потенціалу, а подальший дисперсійний аналіз (ANOVA) підтвердив критеріальну валідність кластерної моделі та продемонстрував значення компонентів асертивного потенціалу для пояснення рівня асертивності. Останнім етапом узагальнення результатів емпіричного дослідження стало уточнення типологічної належності окремих компонентів асертивного потенціалу. Зазначене уточнення має ключове значення для розробки корекційно-розвивального комплексу. Воно дозволяє розмежувати психологічні чинники на дві категорії: ресурсні, які інтегруються в тренінг розвитку, та обмежувальні, що потребують безпосередньої корекції.

Таким чином, за підсумками проведеного узагальнення результатів емпіричного дослідження було побудовано семикомпонентну модель психологічних чинників асертивного потенціалу особистості юнацького віку, що складається з трьох провідних психологічних компонентів: «Зовнішньо-нормативна орієнтація», «Емоційна експерієнтність» та

«Суб'єктивація», двох структурно-значущих психологічних компонентів: «Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії» та «Інтегральна ресурсна неспроможність», та двох допоміжних: «Суб'єктивна міжособистісна небезпека» та «Екзистенційна неусвідомленість».

У результаті проведеної операціоналізації було сформовано авторський опитувальник асертивного потенціалу (ОАП) для осіб юнацького віку, що включив ряд тверджень, розподілених відповідно до семи компонентів емпіричної моделі асертивного потенціалу. Пункти опитувальника було сформульовано у формі тверджень, що передбачають суб'єктивну (self-report) оцінку респондентом характерних для нього психологічних проявів. Створений опитувальник на цьому етапі не позиціонується як стандартизована психодіагностична методика, його психометрична перевірка та визначення показників надійності й валідності становлять перспективний напрям подальших досліджень.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що асертивний потенціал особистості юнацького віку є складним багатокомпонентним психологічним утворенням, структурно представлений сім'ю компонентами, що включають провідні психологічні чинники, чинники середньої значущості та допоміжні чинники. Провідні компоненти репрезентовано складовими «Зовнішньо-нормативна орієнтація», «Емоційна експерієнтність» та «Суб'єктивація». До компонентів середньої значущості включено складові «Суб'єктно-об'єктна орієнтація у взаємодії» та

«Інтегральна ресурсна неспроможність». Допоміжні компоненти представлено складовими «Суб'єктивна міжособистісна небезпека» та «Екзистенційна неусвідомленість».

У результаті експлікації моделі асертивного потенціалу було виявлено низку психологічних чинників, які як зумовлюють, так і обмежують прояв асертивності особистості. Центральними умовами актуалізації асертивного потенціалу визначено сформованість самостійності у прийнятті рішень, усвідомлення власних почуттів, потреб та бажань та генералізованої задоволеності потреб. Натомість потреба у владі, психологічна інструменталізація, збільшення мотивації до домінування, потреби контролю та мотивації до влади, генералізований дефіцит ресурсів, зовнішня мотивація до досягнень та інтроєктована регуляція виступають чинниками, що обмежують прояв асертивності.

Здійснено уточнення типологічної належності окремих компонентів асертивного потенціалу, що є принципово важливим для подальшої побудови корекційно-розвивальних програм. З огляду на теоретичне розуміння асертивності, що в процесі своєї реалізації виключає пасивні та агресивні стратегії поведінки, тип компонента «Суб'єктно-об'єктної орієнтації у взаємодії» було визначено як обмежувальний чинник.

На основі результатів експлікації здійснено операціоналізацію емпірично обґрунтованої моделі асертивного потенціалу, для кожного з виокремлених компонентів визначено їх змістові характеристики та сформувано відповідні емпіричні індикатори.

Відповідно до операціоналізації розро-

блено авторський опитувальник асертивного потенціалу (ОАП) для осіб юнацького віку як психодіагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості психологічних передумов реалізації асертивності. Розроблений опитувальник потребує подальшої психометричної перевірки та валідизації.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні комплексної психометричної перевірки та подальшій валідизації розробленого опитувальника асертивного потенціалу. Важливим напрямом подальшої роботи є перевірка його надійності, конструктивної та критеріальної валідності, а також апробація на нових вибірках досліджуваних. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення диференційованого внеску окремих структурних складових у формування асертивного потенціалу, а також на перевірку можливостей практичного застосування розробленого психодіагностичного інструментарію в програмах психологічного розвитку та корекції.

References :

- Bohdan, Zh. (2023) Asertyvnist osobystosti: teoretychne obgruntuvannia poniat ta psykhodiahnostychnyi instrumentarii [Assertiveness: Theoretical Foundations of the Concept and Psychodiagnostic Tools] *Habitus – Psychological Journal*, 51, 132-139. <https://doi.org/10.32782/2663-5208> [in Ukrainian].
- Vasylevskyi, V.S., & Desiatnyk, A.B. (2025) Psychodiagnostics of personal assertiveness: adaptation of the Rathus assertiveness scale – 30. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 11(57), 1664-1676 [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57))
- Luchkiv V.Z. (2017) Psykholohichni osoblyvosti rozvytku asertyvnosti v yunatskomu vitsi [Psychological Characteristics of Assertiveness Development in Adolescence]. Candidate's thesis. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Medvedieva S. A. (2011). Psykholoho-pedahohichni chynnyky asertyvnosti studentiv-psykholohiv [Psychological and Pedagogical Factors Influencing Assertiveness Among Psychology Students]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity*, 3, 382-388. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2011_3_63 [in Ukrainian].
- Moiseienko V.V. (2020). Asertyvnist yak sotsialno-psykholohichni mekhanizm vyboru stratehii statusnoi povedinky studentskoiu moloddiu [Assertiveness as a Sociopsychological Mechanism for the Selection of Status Behavior Strategies Among College Students]. *Candidate's thesis*. Kherson [in Ukrainian].
- Petrychenko, O.V. & Fedorenko, A.F. (2025) Teoretychna model asertyvnoho potentsialu osobystosti srudentskoi molodi [A theoretical model of assertive potential of the student's youth]. *Naukovyi chasopys UDU imeni M.P. Dragomanova. Seria 12. Psykholohichni nauky – Scientific Journal of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. Series 12. Psychological Science*, 27(72), 127-139. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.27\(72\).11](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.27(72).11) [in Ukrainian].
- Podoliak N.M. (2019). Indyvidulno-psykholohichni osoblyvosti asertyvnosti osobystosti [Individual Psychological Characteristics of Assertiveness]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian]
- Sannikova, O.P., Sannikov, O.I., & Podoliak, N.M. (2013). Diahnostyka asertyvnosti: rezultaty aprobaty metodyky «Tokas» [Diagnostics of assertiveness: results of testing the Tokas methodology]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 3, 140-144. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_3_42 [in Ukrainian].
- Ames, D. R. (2008). Assertiveness expectancies: How hard people push depends on the consequences they predict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1541–1557. <https://doi.org/10.1037/a0013334>
- Nikolaiev L., Herasina S., Hrechanovska O., Vlasenko O., Skliarenko S., Hrande K. (2023) The development of assertiveness of the individual as a subject of communication. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională. Vol. 15, № 2. P. 210–228*. <https://doi.org/10.18662/rrem/15.2/730>
- Speed, B. C., Goldstein, B. L., & Goldfried, M. R. (2018). Assertiveness training: A forgotten evidence-based treatment. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 25(1), Article e12216. <https://doi.org/10.1111/cpsp.12216>
- Yoshinaga N and Cooper S (2025) The four pathways of assertiveness: a multidimensional framework for enhancing individual well-being. *Front. Psychol.* 16:1610807. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1610807>

Ольга Петриченко

Аспірантка кафедри психології, Український державний університет імені М. П. Драгоманова, м.Київ (Україна)

ЕМПІРИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ АСЕРТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА ЇХ ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В АВТОРСЬКОМУ ОПИТУВАЛЬНИКУ

АНОТАЦІЯ

Передумови.

Асертивність є важливою передумовою психологічного благополуччя, ефективної міжособистісної взаємодії та особистісної самореалізації. Незважаючи на значну кількість психодіагностичних методик, сучасні дослідження переважно зосереджені на вимірюванні поведінкових проявів асертивності, тоді як психологічні чинники, що визначають потенційну здатність особистості діяти асертивно, залишаються недостатньо операціоналізованими. Це зумовлює необхідність побудови емпірично верифікованої моделі асертивного потенціалу та створення психодіагностичного інструментарію для його комплексного оцінювання.

Мета.

Інтегрувати результати комплексного емпіричного дослідження у цілісну емпірично обгрунтовану модель асертивного потенціалу особистості юнацького віку, здійснити операціоналізацію її структурних компонентів та розробити авторський Опитувальник асертивного потенціалу (ОАП).

Методи.

У дослідженні взяли участь **334 здобувачі вищої освіти віком 17–23 років**. Методологічною основою стали системний та структурно-функціональний підходи. Для емпіричного дослідження використано **11 стандартизованих психодіагностичних методик**. Статистична обробка включала описову статистику, факторний аналіз методом головних компонент із Varimax-обертанням, кореляційний аналіз (Пірсона та Спірмена), множинний регресійний аналіз, кластерний аналіз, однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA), критерій Левена, Welch-корекцію та критерій Краскела–Волліса. Розрахунки виконано у програмі **IBM SPSS Statistics 26.0**.

Результати.

Придатність даних до факторного аналізу підтверджено показниками **КМО = 0,778** та статистично значущим критерієм Бартлетта ($p < 0,001$). За результатами аналізу побудовано **семикомпонентну модель асертивного потенціалу**, яка пояснює **69,0 %** сумарної дисперсії досліджуваних показників. Встановлено три провідні психологічні чинники («Зовнішньонормативна орієнтація», «Емоційна експеріентність», «Суб'єктивація»), два структурно значущі чинники та два допоміжні компоненти. Регресійний аналіз підтвердив високу прогностичну здатність моделі щодо показників асертивності, а кластерний аналіз дозволив виділити **чотири психологічні профілі асертивного потенціалу ($R^2 = 0,401$)**. Подальший дисперсійний аналіз підтвердив критеріальну валідність побудованої моделі. На основі отриманих результатів здійснено операціоналізацію структурних компонентів та розроблено первинну версію авторського **Опитувальника асертивного потенціалу**, що складається із **35 тверджень**, об'єднаних у сім шкал.

Наукова новизна.

Уперше запропоновано емпірично верифіковану багатокомпонентну модель асертивного потенціалу особистості юнацького віку, яка інтегрує ресурсні, обмежувальні та допоміжні психологічні чинники. На відміну від існуючих концепцій асертивності, запропонована модель базується на комплексній статистичній перевірці її факторної структури, прогностичної та критеріальної валідності, а також стала основою для створення нового психодіагностичного інструментарію.

Практичне значення.

Розроблений опитувальник може використовуватися у психологічній практиці закладів вищої освіти для оцінювання психологічних ресурсів та бар'єрів розвитку асертивності, індивідуального психологічного консультування, побудови програм розвитку соціально-комунікативних компетентностей і моніторингу ефективності психокорекційних заходів. Крім того, він створює підґрунтя для подальшої психометричної стандартизації та валідації нового діагностичного інстру-

менту.

Висновки.

Асертивний потенціал особистості юнацького віку є складним інтегративним психологічним утворенням із багаторівневою структурою взаємопов'язаних ресурсних і обмежувальних чинників. Отримані результати підтверджують емпіричну обґрунтованість запропонованої моделі та доцільність використання авторського Опитувальника асертивного потенціалу як перспективної основи для подальших психометричних досліджень, стандартизації та практичного застосування в психологічній діагностиці.

Ключові слова: асертивний потенціал; асертивність; психодіагностика; психологічні чинники; операціоналізація; психометрія; опитувальник; юнацький вік.

Olha Petrychenko

PhD Student, Department of Psychology, Ukrainian State Mykhailo Drahomanov University, Kyiv, Ukraine

EMPIRICAL SUBSTANTIATION OF THE COMPONENTS OF THE ASSERTIVENESS POTENTIAL IN EMERGING ADULTS AND THEIR OPERATION-ALIZATION IN AN ORIGINAL QUESTIONNAIRE

ABSTRACT

Background

Assertiveness is an important prerequisite for psychological well-being, effective interpersonal interaction, and personal self-realization. Despite the considerable number of psychodiagnostic instruments available, contemporary research has primarily focused on measuring the behavioral manifestations of assertiveness, whereas the psychological factors determining an individual's potential capacity for assertive behavior remain insufficiently operationalized. This necessitates the development of an empirically validated model of assertiveness potential and the creation of a psychodiagnostic instrument for its comprehensive assessment.

Objective

To integrate the findings of a comprehensive empirical study into a coherent, empirically validated model of the assertiveness potential of emerging adults, operationalize its structural components, and develop the original **Assertiveness Potential Questionnaire (APQ)**.

Methods

The study involved 334 higher education students aged 17–23 years. The methodological framework was based on the systems approach and the structural-functional approach. Eleven standardized psychodiagnostic instruments were employed for empirical assessment. Statistical analyses included descriptive statistics, principal component factor analysis with Varimax rotation, Pearson's and Spearman's correlation analyses, multiple regression analysis, cluster analysis, one-way analysis of variance (ANOVA), Levene's test, Welch's correction, and the Kruskal-Wallis test. All statistical analyses were conducted using IBM SPSS Statistics 26.0.

Results

The suitability of the data for factor analysis was confirmed by the Kaiser-Meyer-Olkin index ($KMO = 0.778$) and Bartlett's test of sphericity ($p < 0.001$). The analysis yielded a seven-component model of assertiveness

potential explaining 69.0% of the total variance. Three major psychological factors ("External Normative Orientation," "Emotional Experiencing," and "Subjectivation"), two structurally significant factors, and two auxiliary components were identified. Regression analysis demonstrated the model's high predictive validity for assertiveness indicators, while cluster analysis identified four psychological profiles of assertiveness potential ($R^2 = 0.401$). Subsequent analysis of variance confirmed the criterion validity of the proposed model. Based on these findings, the structural components were operationalized, and the initial version of the original Assertiveness Potential Questionnaire was developed. The questionnaire consists of 35 items grouped into seven scales.

Scientific Novelty

For the first time, an empirically validated multidimensional model of assertiveness potential in emerging adulthood has been proposed, integrating resource-related, limiting, and auxiliary psychological factors. Unlike existing conceptualizations of assertiveness, the proposed model is grounded in a comprehensive statistical examination of its factorial structure, predictive validity, and criterion validity, providing the foundation for the development of a novel psychodiagnostic instrument.

Practical Significance

The developed questionnaire may be applied in psychological services within higher education institutions to assess psychological resources and barriers to assertiveness development, support individual psychological counseling, design programs for the development of social and communicative competencies, and monitor the effectiveness of psychological interventions. Furthermore, it provides a basis for the subsequent psychometric standardization and validation of a new diagnostic instrument.

Conclusions

The assertiveness potential of emerging adults represents a complex integrative psychological construct with a multilevel structure of interconnected resource-related and limiting factors. The obtained findings confirm the empirical validity of the proposed model and support the use of the original Assertiveness Potential Questionnaire as a promising basis for further psychometric research, standardization, and practical application in psychological assessment.

Keywords: assertiveness potential; assertiveness; psychodiagnostics; psychological factors; operationalization; psychometrics; questionnaire; emerging adulthood.

How to cite (як цитувати):

Petrychenko, O. (2026). EMPIRICAL SUBSTANTIATION OF THE COMPONENTS OF THE ASSERTIVENESS POTENTIAL IN EMERGING ADULTS AND THEIR OPERATIONALIZATION IN AN ORIGINAL QUESTIONNAIRE. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 12(6), 98–112. <https://doi.org/10.31108/1.2026.12.6.7> [in Ukrainian]

Петриченко, О. (2026). ЕМПІРИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ АСЕРТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА ЇХ ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В АВТОРСЬКОМУ ОПИТУВАЛЬНИКУ. *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 12(6), 98–112. <https://doi.org/10.31108/1.2026.12.6.7>

Дата отримання статті: 16.05.2026

Дата рекомендації до друку: 23.06.2026

Дата оприлюднення: 30.06.2026